

Fra klassereise til samfunnsbygger – del 1 av 2

Etter en fattig og klasseløs oppvekst i Gudbrandsdalen bygget Johannes Kummeneje seg en status som en av Altafjordens mest populære personer.

Kummeneje var født i Skjåk i 1857 og gikk ut fra seminaret som friplasselev med samisk i 1877. Men som det vil framgå av denne epistelen slo han seg ned i Talvik der han hadde sitt liv og virke til sin død. Han skulle med sitt sterke samfunnsengasjement komme til å sette dype spor etter seg, ikke bare i Talvik, men også i resten av Finnmark.

I selvbiografien forteller han om sin far at han «formentlig en og anden gang (hadde) seet han under Opveksten». Men til tross for at han var født og hadde bodd i Skjåk hele sitt liv, ville ikke sønnen gjenkjent han.

Johannes skriver at hans mor, Aagot Johannsdatter Kummeneje, som var født i Skjåk i 1833, var «en fattig, evnerik, øm, arbeidende Kvinde, der paa Grund af indskrenket fagkreds i den Tids Omgangsskole først i 40 a 50 Aarsalderen maatte lære sig den tarveligste Skrivekunst for at kunne faa staa i Forbindelse med sit eneste Barn, sin fraværende Søn».

Barne- og ungdomsår i Gudbrandsdalen

Johannes måtte «som en fattig arbeidende Mors eneste Barn» allerede i 6-7-årsalderen delta i alt forefallende gårdsarbeid «dels som selvstendig Gjøtergut og dels sammen med min Mor». Og allerede fra 10-12-årsalderen jobbet han «paa Gaardene som fuld Tjenestekarl».

Han beskriver sine år i allmueskolen med lite begeistring. Inspirerende og tankevekkende påvirkning fra lærerhold opplevde han først under konfirmasjonsforberedelsen. Sogneprest Otto Ottosen sto for Kummenejes «barnslige Erindring som en ualmindelig begavet praktisk Mand og en Administrator av høy Rang».

Av Ottosen lærte han mer tankevekkende praktisk kristendomskunnskap enn av noen annen.

Den uoverstigelige avstanden som da fortsatt eksisterte mellom husmenn og gårdbrukere, kunne utløse både trykkende og tunge følelser i en «saadan fattig Husmandsguts Hjerne».

Kummeneje peker på dette som forklaring på en lammende mindreverdighetsfølelse, som preget han den gang og som hadde fulgt han «hele Livet igjennem».

Samtidig mente han at mindreværdet hadde positiv innvirkning på skolegangen hans fordi han «næsten saa det for en Ophøjelse at faa gaa sammen med en saadan Masse Storfolks Barn».

HISTORISKE PROFILER

Johannes Kummeneje

Johannes Kummeneje skrev i 1932, i en alder av 75 år, en relativt grundig selvbiografi. Den er en sentral kilde for denne framstillinga. Det er også artikkelen «Klosterliv på Tromsø seminarium for 50 år siden», som Kummeneje skrev til jubileumsboka i forbindelse med lærerskolens 100-årsmerking i 1926.

Under konfirmasjonsforberedelsen hadde presten sagt til sin betrodde forpakter at Johannes utvilsomt var den flinkeste i kullet. Men dette var selv sagt ikke ensbetydende med at han ville bli plassert fremst på kirkegulvet. Og av drøyt 20 gutter ble han plassert som nr. 7. Dette ga han en knekk av motløshet og fortvilelse. Ja, han skrev faktisk at grubleriene over dette under hans ensomme gjetervirksomhet nesten hadde kostet han livet.

Hans tante var forpakter av den lille husmannsplassen som han hadde navnet sitt, Kummen, fra. Da han var ferdig med et toårig kurs ved den høyere almueskolen i Vågåmo våren 1875, begynte han å arbeide på denne plassen, der han sådde til en byggåker, som han vannet og stelte med utover sommeren. Det spirte godt i åkeren hans. Da den sto klar til å høstes, solgte han den til jordeieren, «den snille, ærverdige gamle Iver Kummen, for kontante 10 Speciedaler, hvilket jo var et voldsomt Beløb i de Dager».

Kummeneje hadde søkt om opptak på Tromsø Seminarium og trengte det han kunne få tak i av penger. Litt hadde han skrappt sammen gjennom forskjellig arbeid. Dessuten hadde både «min Mor og Moster paa samme Maade opbevaret en og anden 12-skilling, som jeg fik, skjønt de med Graad og Bønner havde søgt at hindre mig fra at rejse».

«Klosterliv» på Tromsø seminarium Kummeneje skriver at i løpet av august måned dukket det årvisst opp en gruppe ungutter i 18-20-årsalderen i Tromsø som både på grunn av antrekk og målføre stakk seg såpass ut at folk uvilkarlig så etter dem. De kom fra alle kanter av landet, fra Lindesnes til Nordkap. De var fattige på mynt, men ifølge Kummeneje fulle av energi, ungdomskraft og lærelyst. Antallet varierte fra 40-50 i noen år til 60-70 i andre. De kom for å konkurrere om de 25 elevplassene som var utlyst hvert år ved Tromsø seminarium. Når opptaksprøven var gjennomført, ble de som gjorde det bra og fikk elevplass, «sperrt inne til et toårig klosterliv».

Seminaristene ble da også av byens be-

folkning omtalt som munk og noen ganger mer nedsettende som «grautmunka».

Kummeneje mente at denne avsperring og isolasjon fra byens pulserende liv var en selvsagt og nødvendig betingelse for intenst, regelmessig arbeid og orden ved et internat som «omfattet så mange forskjelligartede, yrende unge, uerfarne og for byliv ofte fremmede elementer».

Kummeneje skildrer en svært krevende elevtilværelse med uavlatelig lesing og et så intenst arbeidspress at alle dagens timer gikk med. I tillegg ble det i all hemmelighet, og i strid med reglementet, nedlagt mye arbeid nattetid. Derfor satte elevene forståelig nok i liten grad sitt preg på bylivet i Tromsø. Men i små flokker kunne man se munkene passere på vei til øvingsopplæring på den nordre almueskole, til gudstjeneste, eller for å syng i Tromsø bykirke eller i landskirken. Det var som regel kun i 17-maitoget, eller når de var beordret til å syng «Vene sancte spiritus, osv ved præsteordinasjoner i Tromsø bykirke», seminaristene opptrådte i samlet tropp.

Friplasselevne som altså enten leste samisk eller kvensk, kunne noen ganger i disse språktimene oppleve, som en liten avveksling, å få en teologisk kandidat som en ekstra medelev. Teologene var der for å kvalifisere seg i enten samisk eller kvensk for prestevirke i et finnmarkskall. Kummeneje opplevde at «de brakte med sig et lite pust av hovedstadens frie, glade studenterliv».

At alle lys skulle være slukket kl 11 om kvelden, var en stadig kime til ergrelse. Da gikk også bestyreren som regel sin inspeksjonsrunde gjennom gangene. Han kom med sine formaninger om slukking «ved de dørene hvorfra en lysstråle slapp ud gjennom nøglehul eller sprækker. Men han gikk nok mer enn en gang forbi mørke dører uten å ane, at det i sengene kunne ligge tre fullt påkleddede, livsvåke labaner med åpne bøker og stirre i taket i påvente av at inspeksjonen var over så de kunne få tent lampa på nytt og fortsette det avbrudte arbeide».

Og det forekom nok også at det ble tent en og annen oljelampe allerede i tre-firetida om morgenen.

«De høyere skoleautoriteter var vel også tilbøyelige til å undervurdere livsfriske, unge landsgutters energi, utholdenhet og kraft.»

Det avstengte og isolerte klosterlivet ved Tromsø seminarium på 1870-tallet hadde ifølge Kummeneje både positive og negative virkninger på seminaristene. Det han kaller en «voldsom masse av mangelfuldt fordøiet undervisningsstof» førte til at elevene her som ved landets øvrige seminarer ble karakterisert som halvstuderte røvere.

Det var nok også en ulempe for dem som umiddelbart etter sin avgang fra seminaret fikk sitt virke i mer «elegante

og avleibne omgivelser», da de gjerne ble sett på som «bondeagtige».

På den annen side var det en styrke for det store flertall av seminaristene at de etter 2 års avbrudd kunne fortsette sitt livs virke på landsbygda «beriget med kundskaper, men ubesmittet av bylivets elegante ferniss. Isolasjonen og den strengt gjennomførte orden og disiplin hadde selvfølgelig en mektig oppdragende magt for den vordende folkeskolelæreren».

Kummeneje har i artikkelen fra seminartida ikke skrevet noe om at han var friplasselev og leste samisk, noe som nødvendigvis innebar et betydelig merarbeid sammenlignet med de andre seminaristene.

Det var selvsagt ingen tilfeldighet at Kummeneje fikk det ærefulle oppdrag å skildre elevtida si på seminaret i denne jubileumsboka. Alt tyder på at han hadde opparbeidet seg en solid posisjon i seminarmiljøet. Etter at han hadde fullført sin utdanning sommeren 1878, hadde Kummeneje en rekke forskjellige oppdrag ved seminaret. Han drev blomstersalg fra hagen der det meste av byens blomster den gang ble dyrket, nemlig Seminarhagen.

Denne sommeren sluttet Killen-green som seminarbestyrer for å starte som skoledirektør i Tromsø Stift. Da han skulle starte på sin første sommerreise som skoledirektør, hadde ikke hans etterfølger som seminarbestyrer, sogneprest Ch. A. Christophersen, ankommet Tromsø. Mer om noe annet forteller det om Kummenejes posisjon at det var han som fikk i oppdrag å orientere den påtroppende om seminarets bibliotek og samlinger m.m. Avtroppende bestyrer hadde da på forhånd gitt Kummeneje en innføring i det han skulle presentere.

Av Eivind Bråstad Jensen

Fra klassereise til samfunnsbygger – del 2 av 2

I del to av Johannes Kummenejes klassereise får vi høre om hans økende status blant Altafjordens folk.

Uten noen ide om hvor i Talvik kommune det skoledistriktet som han var tilsatt i lå, dro han direkte til kommunesenteret Talvik, til sognepresten, som den gang var den selvskrevne leder av skolekommisjonen (skolestyret). De fire skolekretsene han skulle betjene, lå i en annen del av kommunen. Kummeneje dro dit sammen med sognepresten «der paa Eksamenstreisen skulde der forbi».

I Leirbotn og i to av de andre kretsene var det en overveiende norsk befolkning. Mange var etterkommere av tidligere innflyttere fra Voss, Sogn, Sunnmøre, Gudbrandsdalen, Østerdalen, Trøndelag og Nordland. Men det var dessuten enkelte lappiske eller kvensk-lappiske familier innimellom.

I den fjerde kretsen, som omfattet 2-3 små isolerte bygder, var beboerne utelukkende samer og kvener. Her kunne verken barna eller foreldrene ett norsk ord. I denne kretsen ble Kummenejes «lappiske Sprogkundersat paa en haard Prøve».

Han legger ikke skjul på hvor verdiløs den samiskopplæringa han som friplasselev hadde fått på seminaret. For å komme noen vei med undervisninga av samiske elever, måtte han mange dager fordoble antallet skoletimer. Dessuten måtte han hele kvelden og ofte også utover natta oversette og skrive opp i forkant det vesentligste han skulle snakke om med elevene neste dag.

Kummeneje skriver i sine memoarer at han kunne oppleve en trykkende følelse av mindreværdighet, av å være den fattige, tiggende eller arbeidende husmannsgutten. Dette mente han hadde både positive og negative følger for han. Det han kanskje hadde aller størst nytte av var at han fortsatt i sine første lærerår opplevde seg selv som «et stort endofdig, ømskindet, uerfarent Barn, der som saadan ogsaa let kunde komme i Kontakt med Børnene».

Barna ble dermed «det levende Mellemled mellem Skolen og Hjemmene».

Han trekker fram verdien av samtaler om dagligdags emner under sine kveldsbesøk i hjemmene. Han fikk på den måten et fortrolig forhold til alle hjem, og opplevde seg selv som «en efterlengtet Kaffehest overalt.» Kummenejes uttrykker i sine memoarer takknemlighet over å ha kommet til bygdela preget av en grunnfestet høy moral og dyp respekt for alder og innarbeidete religiøse skikker.

Sogneprestens stedsfortreder

Den værharde Altafjorden gjorde den gangen at lærerne måtte være sogneprestens stedsfortreder i sine distrikt og «holde regelmessige oppbygninger eller postillemessinger om Søndagene».

Andre dager var det å gå omkring i familiene og hjemmedøpe Børn. «At jeg med Fornøjelse udførte disse Hverv, bidrog nok fra første Stund av lidt til min begyndende Popularitet, skjönt vistnok

HISTORISKE PROFILER

Johannes Kummeneje

Johannes Kummeneje skrev i 1932, i en alder av 75 år, en relativt grundig selvbiografi. Den er en sentral kilde for denne framstillinga. Det er også artikkelen «Klosterliv på Tromsø seminarium for 50 år siden», som Kummeneje skrev til jubileumsboka i forbindelse med lærerskolens 100-årsmerking i 1926.

baade jeg selv og Folk ansaa det for min simple Pligt og sikkert havde det resulteret i øjeblikkelig Klage, om jeg havde forsømt det.»

Kummeneje sørget etter kort tid for at både hans mor og hans møster flyttet til han i Leirbotn. Det innebar altså full husholdning fra første stund. Med lærerposten i Leirbotn fulgte det en jordvei som ga grunnlag for inntil to kyr. Det var skolelokale og lærerbolig i samme bygning. Det måtte skaffes besetning m. m., noe som medførte gjeldsstiftelse. Med de elendige lønnsforholdene ble det nødvendig med en intens arbeidsinnsats for at han skulle kunne makte sine forpliktelser. «Men», skriver han, «vore Livsfordringer var jo yderst beskedne, og vi var tilfredse og lykkelige over at være havnet i en Kreds av norskaltende, snille og elskverdige Mennesker, som vi ved daglig Omgang mere og mere lærte at høijagte og elske.»

Det er åpenbart at Kummeneje tidlig lyktes godt i å bygge opp et nært og tillitsfullt forhold til kretsens beboere. Han er i sine memoarer åpen om at jevnlige besøk i hjemmene med samtaler om dagligdags ting, og deltakelse i folks gleder og sorger, gjorde at han ble «ufortjent populær».

Oppgaver i kommunesenteret

Ved stortingsvalget for 1880-82 ble kirkesanger Peder Eilertsen i Talvik valgt til stortingsmann. Han var ikke bare poståpner, lærer, kirkesanger og ordfører, men også kommunekasserer. Kummeneje gikk inn som vikar for Eilertsen ved «Kirkestedets noe bedre udviklede Skole», og han overtok arbeidet som kommunekasserer. Disse vikariatene tok han på seg samtidig som han fortsatte i sin egen post i Leirbotn med begrenset bruk av vikarer. Dette medførte svært lange arbeidsdager.

«Med Folks Samtykke blev der ogsaa lempet saaledes, at jeg i disse Aar fik holde Skole uavbrudt, naar det passet mig, delvis hver Ørkedag Aaret rundt, hele Sommeren igjennem, ja, undertiden endog nogle Dage i Jule- og Paaskehelgen. Da jeg desuden ogsaa holdt Aftenskole og ofte drev Privatundervisning, tok det muligens mer paa Krefterne end jeg havde Forstaaelse av, særlig da jeg selv ogsaa begyndte at læse lidt Sprog på egen Haand.»

S. N. Nielsen var en av Kummenejes

lærere på seminaret i Tromsø som han satte meget høyt. I 1878 kom Nielsen som sogneprest til Talvik. Og i januar 1880 begynte Kummeneje som vikarierende kirkesanger. Dermed fikk han «nyde godt av hans (Niensens) storartede sproglige Vejledning, idet jeg begyndte med Latin hos ham alene og siden fortsatte med Fransk sammen med hans Frues Søster Frk. Inga Werne.»

Nielsens usedvanlig sterke posisjon som seminarlærer blir i 1926 beskrevet på denne måten av en annen Tromsøseminarist fra denne perioden, Leonhard Næss:

«Likevel hører norsktimane på Troms til mine kjæraste skuleminne gjennom alle skuleår, alt til eg tok til med teologi under professorane Caspari og Petersen. Og av alle dei mange gode lærarane eg hev havt, stend ingen i so kjær eit minne som seminarlærer Sigmund Nielsen og dei tvo professorane.»

En annen seminarlærer som også hadde gjort inntrykk, var Anton Hagen. Han underviste i «Fedrelandets historie». Han utdannet og inspirerte en hel generasjon 17. mai-talere. Og Kummeneje, som etter hvert holdt et utall av slike taler i Talvik, var utvilsomt inspirert av sin seminarlærer. Han skal ha brukt en stor stein som talerstol. Det fortelles at en gang hoppet en geitebuk opp på steinen og stod sammen med Kummeneje under talen.

I sine memoarer kommer Kummeneje stadig tilbake til spenningen han opplevde mellom på den ene siden å nyte stor tillit og respekt og på den annen siden følelsen av fremdeles å «være det store uselvstændige, uerfarne Barn, ledet av en ukjent Skjebne og av Folk som paa Grund av min lille lokale popularitet stadig mente at vilde gjøre alt godt for mig».

Politisk engasjement

Kummeneje opplevde at folk absolutt ville ha han «i alt kommunalt Stell.» Dette førte til at han i 1883 ble valgt inn i kommunestyre og formannskap. Samme år ble han også valgt til varaordfører. I 1886 ble så Kummeneje tilsatt som lensmann i Talvik «i konkurranse med en hel del andre – deriblandt 2 Sakførere.»

Ved stortingsvalget i 1918 ble Kummeneje valgt inn for Venstre. Da hadde han vært medlem av Talvik herredsstyre uavbrutt siden 1883. Ved valget i 1921 fikk Venstre 33,4 % av stemmene i Finnmark og ble største parti i landdistriktet. Johannes Kummeneje ble varamann for overrettsakfører Hagbart Lund fra Tana, som samme år ble fylkesmann i Finnmark. Det ble derfor mange oppdrag for Kummeneje i Stortinget.

Avslutning

«Naar jeg nu paa mine gamle Dage i næsten 75 Aarsalderen skal se tilbake paa Livet, da ser jeg mig selv stedse nærmest i Skikkelse av et stort, enfoldig viljeløst Barn, ledet av en usynlig Skjebne næsten umerkelig uden personlig medvirking av mig selv. Et saadant vimrende viljeløst Væsen kan jo ledes og udvikles til hvadsomhelst. Til min grændseløse Lykke faldt alle mine Barndomsaar i grundfæstede moralske Omgivelser.»

Det krever både mot og styrke for å skrive så åpent om sin underlegenhet, usikkerhet, umodenhet og sårbarhet. Han hadde takket være seminarutdanninga kunnet gjøre et solid sosialt sprang, eller en klassereise. Ved konfirmasjonen følte han klasseramfument i Gudbrandsdalen på kroppen da han som den flinkeste sto som nr 7 på grunn av lav rang.

Av Eivind Bråstad Jensen